

A Magyar Légió a brigantizmus ellen

Az Olasz Szárazföldi Haderő
Történeti Hivatalának dokumentumai¹

Andrea Carteny a római Sapienza Egyetem (Università degli Studi di Roma „La Sapienza”) tanára. Kutatásai során a Duna menti, az adriai és a balkáni térségben élő etnikai kisebbségek történetével és kultúrájával foglalkozik elsősorban, így Magyarország története is érdeklődésének középpontjában áll.

Az 1860-as években a születőben lévő Olasz Királyság területén számos, az olasz egységet ellenző csoport bukkant fel (legitimisták, egyháziak, parasztok, helyi rablóbandák), amelyek – életre hívva a brigantizmus jelenségét – jelentősen veszélyeztették az egységes állam létrejöttét. Garibaldi felvette ellenük a harcot, amelyben jelentős szerepet játszottak a külföldi önkéntesek is, így az 1850-es években, emigránsok által megalapított Magyar Légió is. Carteny 2012-ben megjelent, majd 2013 tavaszán – bővítve és javítva – újra kiadott forráskiadványa a Garibaldi oldalán harcoló magyar önkénteseknek állít emléket. Mint a szerző írja, a Magyar Légióval kapcsolatos olasz levéltári források kiadását két kötetben tervezi, az első kötet – a történeti bevezető mellett – az 1860–1861-ig keletkezett dokumentumokat tartalmazza. A második kötetben a szerző az 1862. évre vonatkozó iratokat kívánja közzétenni, valamint a Magyar Légió tagjainak névsorát, egyúttal a legfontosabb „szereplők” rövid életrajzát is.

Carteny 2011-ben, az olasz egység létrejöttének 150. jubileumán kezdte meg az *Ufficio dello Stato Maggiore Esercito* (az Olasz Szárazföldi Haderő Történeti Hivatala) Magyar Légióra vonatkozó dokumentumainak feltárását és kötetbe szerkesztését. Felépítését tekintve a kötet tökéletesen megfelel a forráskiadványokra vonatkozó elvárásoknak, miután bevezető tanulmány és a közölt dokumentumok tárgyszavas mutatója egyaránt megtalálható benne.

A négy fejezetre osztott bevezető tanulmány első részében a szerző az olasz Risorgimento és a magyar szabadságharc historiográfiáját ismerteti. A két nép függetlenségi mozgalmát párhuzamba állító művek közül a legjelentősebbeknek Koltay-Kastner Jenő és Jászay Magda könyveit tartja, de a Római Magyar Akadémia gondozásában is jelent meg számos, a két nemzet 19. századi történetét közösen tárgyaló írás. A tárgyhoz kapcsolódó művek felsorolása és rövid bemutatása arról tanúskodik, hogy Carteny tökéletesen ismeri a téma háttérodalmát, mind az olasz, mind a magyar szakirodalomban rendkívül jártas. A szerző alaposan áttanulmányozta az időszakra vonatkozó forráskiadványokat is, melyek az

¹ Andrea Carteny: *La Legione Ungherese contro il Brigantaggio. Vol. I. 1860–61. I documenti dell’Ufficio dello Stato Maggiore Esercito*. Roma, Nuova Cultura, 2013. 270 p.

olaszokkal kapcsolatba lépő magyar emigránsok és a Risorgimento nagy alakjainak levelezését tartalmazza.

A második fejezetben Carteny az olasz egység kialakulását közvetlenül lehetővé tevő, 1859-ben kezdődő háború során rögtön jelentkező, mára már hagyományosnak is tekinthető észak–dél ellentét gyökereit mutatja be. Ez az ellentét hívta létre a brigantizmus jelenségét is, mivel az általában jobb módban élő északiek egy részének nem állt érdekében a jóval szegényebb déli területekkel való egyesülés. Az „olaszkérdés” névvel illetett szembenállásról már a 20. század elején számos írás született, melyeket Carteny röviden bemutat. A marxisták, élükön Antonio Gramscival úgy vélték, hogy az egység szükséges volt annak érdekében, hogy a déli tartományok felzárkózhassanak az északiekhoz, kiegyenlítve a két országrész közti vagyoni különbségeket. A már akkortájt nyilvánvalóvá vált kudarc okát Gramsci abban látta, hogy délen elmaradt a mezőgazdasági forradalom, ami az ipar fejlődéséhez alapvető feltétel lett volna. Bár az észak–dél ellentét a fasizmus alatt is meghatározó problémát jelentett, ebből az időszakból nem találunk ehhez hasonló, nagyobb volumenű írást a témáról.

Az egységgel azonban nemcsak a módosabb rétegek, mint a polgárság vagy az egyháziak nem értettek egyet, hanem a hegyvidéki parasztság képviselői között is jelentős számú ellenző akadt. A brigantizmust alulról szerveződő, spontán mozgalomként értékeli a szakirodalom. A főleg rablásból élő, úgynevezett brigantiktól várták a Bourbon-restaurációt célzó legitimisták és a katolikus klérus, hogy felveszik a harcot Garibaldi egységesítő törekvéseivel szemben. A szerző összefoglalja a brigantik küzdelmének főbb eseményeit, melyek végpontját a Bourbon-dinasztiából származó II. Ferenc gaetai visszavonulása jelentette.

A bevezető harmadik egysége a Garibaldi oldalán harcoló, Habsburg-ellenességtől vezérelt magyar önkéntesek csoportját mutatja be. Az Ausztriától függetlennedni vágyó nemzetek, azaz a magyarok, az olaszok és a lengyelek körében hagyománnyá vált, hogy egymás hazájában légiókat hoznak létre, melyek részt vesznek a Habsburgok elleni küzdelemben. 1849-ben Magyarországon olasz légió alakult Alessandro Monti vezetésével, míg Itáliában a magyarok két légiót is alkottak. Az egyiket Winkler Lajos szervezte Velencében, a másikat pedig Türr István Piemontban. Amikor 1859-ben kitört a háború az osztrákok és a szárd-piemontiak között, a magyar emigráció vezetői, Kossuth Lajos, Klapka György és Teleki László, összehívták az emigrációba kényszerülteket, és megállapodtak abban, hogy a „Magyar Sereg Olaszthonban” nevű légióval belépnek a háborúba. Garibaldi seregében végül is négy magyar katonatiszt harcolt az egységeivel, Türr István, Tüköry Lajos, Goldberg Antal és Lajoski Vencel. A Magyar Légiónak vezetője Türr István lett, 1860. november 15-én került a külföldi önkénteseket tömörítő XV. Divízió vezetése alá.

A Magyar Légiónak azonban ezt követően is akadt tennivalója, melyet Carteny a bevezető negyedik fejezetében ismertet részletesen. Az új olasz kormány ugyanis kész volt támogatni a Magyar Légiónak abban, hogy a jövőben Habsburg-ellenes harcra készülő magyar nemzeti haderő magjává váljon. A Légiónak számszerű adatainak bemutatását követően tér rá Carteny a Magyar Légiónak vonatkozó források bemutatására. A szerző a Szárazföldi Haderők Történeti Levéltárában (Archivio dell'Ufficio Storico dello Stato Maggiore Esercito, AUSSME) található iratanyagot tekintette át, és tette közzé. A dokumentumok segítségével feltárható és elbeszélhető, hogy milyen szerepe volt a magyar egységnek a brigantik elleni harcban, mely csatákban vettek részt honfitársaink. A katonák hol személyesebb, hol hivatalosabb hangvételű feljegyzéseiből képet kapunk arról, miként alakultak a Magyar Légiónak napjai az újdonsült Olasz Királyságban, és kiderül az is, hogy Olaszország egységének megszilárdítása hónapokba tellett a kikiáltást követően. Carteny nemcsak a magyarok szerepét

mutatja be, hanem az olasz egység létrejöttének körülményeit is árnyalja, ahhoz is nyújt új adalékokat. Teszi ezt úgy, hogy mindvégig tárgyilagos marad, és állításait elsődleges források idézésével támasztja alá. A könyv lapjain számos, eddig többnyire ismeretlen név is felbukkan, de viselőjét legalább pár szóval mindig bemutatja a szerző.

A rendkívül informatív bevezető tanulmányt követi a forrásközlés. A Magyar Légió-ra vonatkozó dokumentumokat e kötetben 1861 végéig lelhetjük fel, melyek mindegyike eddig nem, vagy csak részben publikált forrást jelent. Szám szerint 59 dokumentumot találunk, ami első hallásra talán nem tűnik soknak, de tartalmi szempontból annál gazdagabb iratanyagról van szó. Carteny minden forrásnál pontosan feltünteti az adott irat eredeti lelőhelyét, és a dokumentumközlés elején ismerteti az olvasóközönséggel az általa alkalmazott átírási szabályokat.

Az iratok között fellelhetőek úgynevezett hadinaplók, névjegyzékek és levelezések egyaránt. Az első hosszabb dokumentum a Türr István vezetésére bízott XV. Divízió megalakulásának folyamatáról szól, napról napra leírva az események menetét. Képet kapunk belőle az alakulat létszámáról, szabályzatáról, feladatairól, és e hadinaplóból rekonstruálhatók a brigantik ellen vívott harc eseményei is.

A forrásközlésben helyet kaptak az olasz és a magyar parancsnokok közötti levelezések, valamint az olaszok magyar önkéntesekről írott jelentései. A levelekből nyomon követhetőek a Magyar Légió részvételével zajlott csaták, és – korántsem elfogulatlan – képet kapunk a brigantikról. A dokumentumok között akad egy-egy hosszabb feljegyzés is, melyek mindegyike arról tanúskodik, hogy a magyar önkéntesek aktív szerepet vállaltak az olasz egység megszilárdításáért vívott küzdelemben, és együttműködtek függetlenségükért és nemzetállamuk létrehozásáért harcoló olaszokkal. E harc során ugyanis a magyar katonák úgy érezték, hogy itáliai missziójuk Magyarországot is egy lépéssel közelebb viheti a Habsburg-uralom alóli felszabaduláshoz.

A kötetben megtalálható néhány, a Garibaldi ellen harcoló csapatok fogságába esett önkéntes vallatásának iratanyaga. Az elfogottak kihallgatáson adott válaszaik alátámasztják, hogy a magyar emigránsok valóban meggyőződésből álltak az olasz függetlenség mellé. Magyar szempontból különösen említésre méltóak a könyvben azok az iratok, amelyek a kitüntetésekre felterjesztett magyar katonák névsorát tartalmazzák. Az olvasó számára még nyilvánvalóbbá válik a magyarok fontos szerepe a brigantik elleni harcban, ha végignézi, milyen érdemekért adtak az olasz katonai vezetők kitüntetésekét honfitársainknak. Ezek a kis feljegyzések az önkéntesek elszántságáról, valamint arról tanúskodnak, hogy mennyire fontos volt számukra az olasz függetlenségi mozgalom. Az önkéntesek a Habsburgokkal szembeni függetlenség kivívása érdekében képesek voltak arra, hogy mind saját, mind a többi függetlenedni vágyó nép céljait szem előtt tartva összefogjanak, és az olaszokkal együtt küzdjenek az önálló nemzetállam megvalósításáért.

Összességében elmondható, hogy Carteny munkája mind Olaszországban, mind pedig Magyarországon érdeklődésre tarthat számot. A bevezető tanulmány számos újdonosságot tartalmaz az olasz függetlenségi harc magyar vonatkozásairól, a közölt dokumentumok pedig remekül használhatóak a korszakok iránt érdeklődő kutatók számára.

Hamerli Petra